

Date: 17th June-2025

DEVIAANT XULQ-ATVORNING KELIB CHIQISHI PSIXOLOGIK VA BIOLOGIK IZOHI.

Toshtemirova Maftuna Sherzod qizi

ISFT instituti

Psixologiya va pedagogika kafedrası o'qituvchisi.

t.maftun0227@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada har bir jamiyatga xos bo'lgan deviant xulq atvorning kelib chiqishi jamiyatga beradigan ta'sirini shaxs muammosini tadqiq qilishni, dastlabki deviant xulq-atvorning kelib chiqishi psixologik va biologik izohi jarayonlarini shaxsga berilgan ta'riflar, shaxsga bog'lab o'rganildi.

Kalit so'zlar: Deviant xulq-atvor, shaxs, guruh, psixologiya, axloq, ijtimoiylashuv,

Аннотация. В данной статье изучаются влияние уникального для каждого общества происхождения девиантного поведения на общество, исследование проблемы личности, процессы психологического и биологического объяснения происхождения исходного девиантного поведения, определения, данные личности и личности.

Ключевые слова: Девиантное поведение, личность, группа, психология, мораль, социализация.

Jamiyatda odatiy qabul qilingan xatti-harakatlardan chiqish deviant xulq-atvor sifatida talqin etiladi. Bunday hatti-harakatlar shaxsiy, ijtimoiy madaniy omillarga bo'g'liq holda shakillanadi. Deviant xulq-atvor jamiyat qoidalari va me'yorlariga zid keluvchi harakat yoki qarashlar yig'indisidir. Bu ijobiy yoki salbiy shakillarda bo'lishi mumkin.

Olimlar hali deviant xulq-atvorni o'zi nima deb hisoblash kerakligi haqida umumiy fikrni ishlab chiqmaganlar. Ba'zi olimlar bu hodisani faqat huquqiy normalarning buzilishi, boshqa olimlar turli xil ijtimoiy potologiya (qotillik giyohvandlik alkogolizm va boshqalar) deb tushunadilar.

Biz deviant xulq-atvorni jamiyat tomonidan tasdiqlangan ijtimoiy me'yorlarning har qanday og'ish deb tushunamiz. Shunga asoslanib, jinoyatchilar, ijtimoiy normalarga rioya qilmaydigan odamlar, inqilobchilarni deviant deb hisoblash mumkin.

Guruh me'yorlariga, ya'ni u yoki bu kichik guruhlarda, masalan, sinfda yoshlar guruhida va hokazolarda qabul qilingan me'yorlarga rioya qilmaydigan shaxsni xam deviant deb hisoblash mumkin. Guruh bunday a'zolarga maxsus sanksiyalarni qo'llaydi yoki guruh safidan chiqarib yuboradi.

Bir qator olimlar "Birlamchi" va "Ikkilamchi" og'ishlarni ajratishni taklif qilishadi. Birlamchi og'ish - bu turli sabablarga ko'ra (ijtimoiy, psixologik va boshqalar) bo'ladigan g'ayritabiiy xatti-harakatlardir. Ikkilamchi og'ish - bu jamiyat ilgari surgan xatti-harakatlarni belgilangan belgini tasdiqlash (ixtiyoriy yoki ixtiyorsiz). (Agar o'smirga bezoridek munosabatda bo'lishsa, u bu umidni oqlashga harakat qiladi).

Date: 17th June-2025

Og'ish, odatda, individual va ommaviyga bo'linadi ya'ni, bir tomondan, inson harakati bo'lsa, ikkinchi tomondan, ijtimoiy hodisadir. Ommaviy deviant xatti-harakatlarga inqiloblar, ish tashlashlar, turli xil muxlislarning chiqishlari, va boshqalar kiradi.

Olimlar deviant xulq-atvorning kelib chiqishi va sabablarini inson xulq-atvorining turli darajadagi: biologik, psixologik va ijtimoiy asosida tushuntirishga harakat qiladilar. Ulardan qaysi biri ma'lum bir ilmiy nazariya doirasida asosiy ahamiyat berilganiga qarab, bu xatti-harakatning asosiy sabablari aniqlanadi.

Deviant xulq-atvorning biologik izohi uzoq tarixga ega. Bu yo'nalishdagi birinchi ilmiy ishlar italiyalik psixiatr C. Lambrosoga tegishli bo'lib, u XIX asrda shaxsning anatomik tuzilishi va jinoiy xatti-harakatlar o'rtasidagi bog'liqlikni asoslab berdi. U "tug'ma jinoyatchi" tushunchasini kiritdi, uning o'ziga xos xususiyatlari, uning fikricha, bir qator jismoniy va anatomik-antropologik xususiyatlar, jumladan oldinga surilgan pastki jag', siyrak soqol, past peshona va boshqalar.

Yigirmanchi asrning 60-yillarida V.Pirs genetik tadqiqotlar natijasida erkaklarda qo'shimcha Y xromosomasining mavjudligi ularni jinoiy zo'ravonlikka moyil qiladi degan xulosaga keldi. X. Eyzenk (1970) mahbuslarni o'rganar ekan, introvertlarga qaraganda ekstrovertlar jinoyat sodir etishga ko'proq moyil bo'ladi, degan xulosaga keldi va bu, o'z navbatida, genetik darajaga xosdir.

Deviant xulq-atvorning biologik kontseptsionalari juda mashhur emas va qattiq tanqidga uchraydi.

Psixologik yondashuvning asoschisi S.Freyd deviant xulq-atvorni ruhiy nuqsonlar, degeneratsiya, demans va psixopatiya bilan ya'ni, go'yo og'ishlarni aqliy dasturlash orqali izohladi.

Psixoxanalizdagi og'ishlarning asosiy manbalari odatda ongsiz drayvlar ("Id") va ijtimoiy cheklovlar ("Id" va "super-ego") o'rtasidagi doimiy ziddiyat hisoblanadi. Bu qarama-qarshilik shaxsning ijtimoiylashuvi davrida yuzaga keladi, shuning uchun kattalarning deviant xatti-harakati uning bolaligidan kelib chiqadi.

Neofreydchilar K. Xorni, D. Boulbi, G. Sallivanlar og'ishlarning sabablari hayotning birinchi yillarida bola va uning onasi o'rtasidagi hissiy aloqaning yo'qligi, iliq muloqot ekanligini ta'kidladilar.

A.Adlerning "Individual psixologiyasi" deviant xulq-atvorni "ustunlik majmuasi" va "vunderkind" pozitsiyasi bilan izohlaydi, ular ham bolalik davrida shakllanadi. Ushbu omillarning ta'siri natijasida ba'zi shaxslar atrof-muhit bilan adekvat aloqa o'rnatolmaydilar.

E. Fromm o'z nazariyasida insonda yomonlik shart emasligini, balki uning o'sishi va rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar mavjud bo'lmasa, odam yovuz bo'lib qolishini ko'rsatdi.

Parsons shogirdi N. Smelser deviant motivlarning paydo bo'lishini kutilganlarning bajarilmasligi bilan izohlaydi. U uch komponentdan iborat og'ish strukturasini belgilaydi:

- 1) muayyan xatti-harakat bilan ajralib turadigan shaxs;
- 2) deviant xulq-atvorni baholash mezonini bo'lgan norma (kutish);

Date: 17th June-2025

3) xatti-harakatlarga munosabat bildiruvchi boshqa shaxs, ijtimoiy guruh.

Konflikt nazariyasi deviantologiyaning rivojlanishida ma'lum ahamiyatga ega (L. Kozar, R. Darendorf va boshqalar). Bu holatda og'ish kapitalistik jamiyat me'yorlariga qarama-qarshilik natijasi bo'lib, kapitalizmning ijtimoiy-iqtisodiy tabiati bilan belgilanadi.

Xulosa

Deviant xulq-atvor jamiyatning ajralmas qismi bo'lib uni to'g'ri boshqarish va tahlil qilish muhimdir. Har qanday jamiyat o'z normalarini saqlab qolish bilan birga ijobiy o'zgarishlarga ega bo'lishi lozim. Deviant xulq-atvorning ijobiy va salbiy jihatlari mavjud. Salbiy deviant xatti-harakatlar jinoyatchilik, giyohvandlik va boshqa ijtimoiy muammolarga olib kelishi mumkin bo'lsa, ijobiy deviantlik jamiyatni rivojlantiruvchi innovatsiyalar va yangi g'oyalar shaklida namoyon bo'lishi mumkin.

Deviant xulq-atvorni to'g'ri boshqarish va oldini olish uchun ta'lim-tarbiya ijtimoiy qo'llab quvvatlashtizimlar hamda qonuniy choralar muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Davletshin M.G., Do'stmuxammedova Sh., Mavlonov M., To'ychiyeva S. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya.
3. Giddens. E. Sotsiologiya. Toshkent - Sharq, 2002-yil, 32-bet.
4. Sh.N.Po'latov. Robindranath Tagorning Hindiston ilm-ma'rifatiga qo'shgan hissasi. "SCIENCE AND EDUCATION" Scientific journal Volume 1, Special issue 2020, 21-22 P.

